

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет управління фізичною культурою та спортом
Кафедра управління фізичною культурою та спортом

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: Мотиви занять спортом вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл

Виконав: студент ____ курсу, групи ____
напряму підготовки (спеціальності)

017 «Фізична культура і спорт»

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

«Фізичне виховання»

Данілова Ю. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Мазін В. М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет__ управління фізичною культурою та спортом_____
Кафедра__управління фізичною культурою та спортом_____
Ступінь вищої освіти__магістр_____
Спеціальність__017 Фізична культура і спорт_____
(шифр і назва)
Освітня програма (спеціалізація)__Фізичне виховання_____
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
управління фізичною
культурою та спортом
Василь МАЗІН

“__”__20__року

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

_____
Данілової Юлії Вікторівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи)_____

Мотиви занять спортом вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл
керівник проекту (роботи)

Мазін Василь Миколайович, доктор педагогічних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “23”_09_2022 р. №305

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _01.12.2022_____

3. Вихідні дані до проекту (роботи) Об'єкт дослідження: навчально-тренувальний процес в дитячо-юнацьких спортивних школах Запорізької області (Україна).
Предмет дослідження: мотиви занять спортом юнаків, які займаються
однборствами та футболом. Мета дослідження: визначити особливості мотивації
юнаків, які займаються однборствами та командними видами спорту, а також
виявити відмінності в їх мотивах до занять спортом.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити) 1. Уточнити сутність понять мотивація та мотив у контексті
спортивної діяльності. 2. Виявити особливості занять командними та
індивідуальними видами спорту в ДЮСШ. 3. Обґрунтувати вибір методики
визначення мотивів занять спортом вихованців дитячо-юнацьких спортивних
шкіл. 4. Встановити мотиви підлітків, які займаються командними та
індивідуальними видами спорту.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
робота містить 3 таблиці.

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Перший	Мазін В.М., зав. каф. УФКС	30.10.2021	12.11.2021
Другий	Мазін В.М., зав. каф. УФКС	12.11.2021	06.06.2022
Третій	Мазін В.М., зав. каф. УФКС	06.06.2022	01.12.2022

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Огляд літератури з проблематики	12.11.2021	
2	Організація дослідження, його проведення	30.11.2021	
3	Опрацювання і узагальнення емпіричного матеріалу з використанням методів математичної статистики	06.06.2022	
4	Робота над текстом 1-го та 2-го розділів	30.10.2022	
	Робота над текстом 3-го розділу, формулювання висновків	01.12.2022	
5	Робота над докладом, створення презентації	10.12.2022	

Студент

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка: 62 сторінки, 3 таблиці, список літературі з 95 найменувань, 1 додаток.

Об'єкт дослідження: навчально-тренувальний процес в дитячо-юнацьких спортивних школах Запорізької області (Україна).

Предмет дослідження: мотиви занять спортом юнаків, які займаються одноборствами та футболом.

Мета дослідження: визначити особливості мотивації юнаків, які займаються одноборствами та командними видами спорту, а також виявити відмінності в їх мотивах до занять спортом.

У рамках поставленої мети вирішуються такі завдання:

1. Уточнити сутність понять мотивація та мотив у контексті спортивної діяльності.
2. Виявити особливості занять командними та індивідуальними видами спорту в ДЮСШ.
3. Обґрунтувати вибір методики визначення мотивів занять спортом вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл.
4. Встановити мотиви підлітків, які займаються командними та індивідуальними видами спорту.
5. Інтерпретувати результати емпіричного дослідження.

Методи дослідження:

1. Узагальнення даних спеціальної літератури, що стосується проблематики визначення мотивів занять спортом (проаналізовано понад 100 наукових джерел),
2. Методика визначення мотивації юнаків до занять спортом А. Шаболтас на основі попарного порівняння ряду тверджень, співвіднесених з ключовими мотивами.

3. Статистичні методи: кростабуляція даних про ступінь вираженості окремих мотивів; порівняння ступеню вираженості мотивів юних футболістів та одноборців за критеріями Манна-Уїтні та Фішера; аналіз гістограм.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що встановлено факт достовірно вищої мотивації юнаків, які займаються футболом, ніж у юнаків, які займаються одноборствами, в таких аспектах:

- прагненні проявити себе, яке виражається у тому, що досягнуті спортивні успіхи розглядаються і відчуються, перш за все, з точки зору особистого престижу, поваги інших людей;
- прагненні до успіху своєї команди, заради якого спортсмен докладає зусиль на тренуваннях, а також підтримує хороші контакти з партнерами, тренером;
- бажанні досягати спортивного успіху в обраному виді спорту;
- бажанні вивчати питання технічного та тактичного вдосконалення, а також науково обґрунтовані принципи спортивного тренування;
- прагненні до спортивного вдосконалення, заради успішного виступу на змаганнях для підвищення престижу команди, міста, країни.

Практична значущість роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані тренерами-викладачами у виховній роботі з учнями дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: МОТИВ, КОМАНДНИЙ СПОРТ, ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СПОРТ, МЕТОДИКА.

ЗМІСТ

Перелік умових скорочень	6
Вступ.....	7
Розділ 1. Огляд літератури з проблематики мотивації вихованців дитячо-юнацьких спортивних до занять спортом.	9
1.1. Мотив як спонукальний чинник спортивної діяльності.	9
1.2. Особливості занять командними та індивідуальними видами спорту в ДЮСШ.....	9
1.3. Аналіз існуючих засобів виявлення мотивів занять спортом юних спортсменів.	9
Розділ 2. Завдання, методи та організація дослідження	10
2.1. Завдання дослідження	10
2.2. Методи дослідження.....	10
2.3. Організація дослідження	10
Розділ 3. Результати дослідної роботи зі встановлення мотивів занять спортом вихованців ДЮСШ, які займаються одноборствами та командними видами спорту.....	11
3.1. Порівняння мотивів занять спортом юнаків, які займаються одноборствами та командними видами спорту.....	11
3.2. Аналіз і інтерпретація результатів дослідження.	11
Висновки	12
Список використаних джерел.....	13
Додатки.....	14
Додаток А.....	15

ВСТУП

Мотивація підлітків до занять спортом часто вступає у суперечність з мотивами тренерів, що може привести до прихованих або явних конфліктів. Такі конфлікти часто заважають розкриттю спортивного потенціалу підлітків. Тому вважаємо, що дослідження, спрямована на поглиблення розуміння мотивації вихованців дитячо-юнацьких шкіл (зокрема, груп попередньої базової підготовки) до занять спортивною діяльністю є актуальним і своєчасним.

Проведений аналіз літератури показує, що мотивація як психічне явище трактується по-різному. У одному випадку – як сукупність чинників, що підтримують і направляють, тобто що визначають поведінку, в іншому випадку як – сукупність мотивів, в третьому – як спонукання, що викликає активність організму і визначає її спрямованість. Крім того, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності, як процес дії мотиву і як механізм, що визначає виникнення, напрям і способи здійснення конкретних форм діяльності, як сукупна система процесів, що відповідають за спонукання і діяльність.

Проблема формування спортивної мотивації розглядалися в роботах Г. Бабушкіна, Є. Бабушкіна, Є. Ільїна, Р. Пілоян, Ю. Ханіна, та ін. Особливості мотивів занять спортом вищих досягнень в юнацькому віці досліджувалися в роботі А. Шаболтас, Г. Фураєвим вивчені питання управління процесом спортивного вдосконалення з урахуванням мотиву досягнення успіху, визначені вікові та кваліфікаційні особливості структури та динаміки мотивів спортивної діяльності.

Утім, знайомство з публікаціями, у яких висвітлюються результати досліджень різних аспектів мотивації людей до спортивної діяльності показало, що на сьогодні відчувається брак даних з питання: чи є достовірні відмінності у мотивах занять спортом між підлітками, які займаються командними та індивідуальними видами спорту?

Для пошуку відповіді на це питання проведено наукове дослідження.

Об'єкт дослідження: навчально-тренувальний процес в дитячо-юнацьких спортивних школах Запорізької області (Україна).

Предмет дослідження: мотиви занять спортом юнаків, які займаються одноборствами та футболом.

Мета дослідження: визначити особливості мотивації юнаків, які займаються одноборствами та командними видами спорту, а також виявити відмінності в їх мотивах до занять спортом.

У рамках поставленої мети вирішуються такі завдання:

1. Уточнити сутність понять мотивація та мотив у контексті спортивної діяльності.
2. Виявити особливості занять командними та індивідуальними видами спорту в ДЮСШ.
3. Обґрунтувати вибір методики визначення мотивів занять спортом вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл.
4. Встановити мотиви підлітків, які займаються командними та індивідуальними видами спорту.
5. Інтерпретувати результати емпіричного дослідження.

Методи дослідження:

1. Узагальнення даних спеціальної літератури, що стосується проблематики визначення мотивів занять спортом (проаналізовано понад 100 наукових джерел),
2. Методика визначення мотивації юнаків до занять спортом А. Шаболтас на основі попарного порівняння ряду тверджень, співвіднесених з ключовими мотивами.
3. Статистичні методи: кростабуляція даних про ступінь вираженості окремих мотивів; порівняння ступеню вираженості мотивів юних футболістів та одноборців за критеріями Манна-Уїтні та Фішера; аналіз гістограм.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що встановлено факт достовірно вищої мотивації юнаків, які займаються футболом, ніж у юнаків, які займаються одноборствами, в таких аспектах:

- прагненні проявити себе, яке виражається у тому, що досягнуті спортивні успіхи розглядаються і відчуються, перш за все, з точки зору особистого престижу, поваги інших людей;

- прагненні до успіху своєї команди, заради якого спортсмен докладас зусиль на тренуваннях, а також підтримує хороші контакти з партнерами, тренером;

- бажанні досягати спортивного успіху в обраному виді спорту;

- бажанні вивчати питання технічного та тактичного вдосконалення, а також науково обґрунтовані принципи спортивного тренування;

- прагненні до спортивного вдосконалення, заради успішного виступу на змаганнях для підвищення престижу команди, міста, країни.

Практична значущість роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані тренерами-викладачами у виховній роботі з учнями дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМАТИКИ МОТИВАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ.

1.1. Мотив як спонукальний чинник спортивної діяльності

Аналіз наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених засвідчує відсутність єдиного визначення поняття «мотив». Одні вчення ототожнюють мотиви й потреби, інші їх «розводять» і розглядають їх зв'язок як необхідний компонент процесу діяльності.

Процес підготовки спортсменів вищої кваліфікації не може базуватися виключно на вдосконаленні сторін спортивної майстерності, а повинен розглядатися як управління спортивною діяльністю, найважливішим важелем якої є контроль спрямованості мотивації.

Слово «мотивація» вперше вжив А. Шопенгауер у статті «Чотири принципи достатнього розуму». Потім цей термін міцно увійшов до психологічного вжитку для пояснення причин поведінки людей та тварин.

Аналіз літератури показує, що мотивація як психічний феномен трактується по-різному. В одному випадку – як сукупність факторів, що підтримують і спрямовують, тобто визначають його поведінку, в іншому – як сукупність мотивів, у третьому – як потреба, що провокує активність організму та визначає її спрямованість. Крім того, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності, як процес дії мотиву і як робочий механізм, що визначає виникнення та спрямованість, реалізують конкретні форми діяльності, відповідальні за мотивацію і діяльність.

Таким чином, всі визначення мотивації можна віднести до двох напрямів. Перший розглядає мотивацію із структурних позицій, як сукупність чинників або мотивів. Наприклад, на думку В. Шадрикова, мотивація обумовлена потребами та цілями особи, рівнем домагань та ідеалів, умовами діяльності (як об'єктивними,

зовнішніми, так і суб'єктивними, внутрішніми – знаннями, уміннями, здібностями, характером) і світоглядом, переконаннями і спрямованістю особи і т.д. З урахуванням цих чинників відбувається прийняття рішення, формування наміру. Другий напрям розглядає мотивацію не як статичну, а як динамічну форму, як процес, механізм [1].

Проблема формування спортивної мотивації розглядалась у працях Г. Бабушкіна, Є. Бабушкіна, Є. Ільїна, Р. Пілояна, Ю. В. Ільїна та ін. Особливості спортивних мотивацій до вищих досягнень у молоді досліджувалися в роботах А. Шаболтас, Г. Фураєва, досліджувалися питання управління процесом спортивного вдосконалення та результатом з урахуванням мотиву успіху, вікові та визначено кваліфікаційні характеристики структури та динаміки мотивацій до спортивної діяльності. Питання вольових якостей у вищому спорті розглядалися в роботах Р. Шайхетдінова, Є. Щербакова та ін.

Складність та багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює багато підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення (Б. Ананьєв, М. Аргайл, В. Асєєв, Дж. Аتكінсон, Л. Божович, К. Левін, О. Леонтьєв, М. Магомет-Емінов, А. Маслоу, Ж. Нюттен, С. Рубінштейн, З. Фрейд, П. Фресс, П. Якобсон та ін.). Слід підкреслити, що основним методологічним принципом, який визначає дослідження мотиваційної сфери у вітчизняній психології, є положення про єдність динамічного (енергетичного) і значущого аспектів мотивації. Активна розробка цього принципу пов'язана з вивченням таких проблем, як система людських відносин (В. Мясіщев), співвідношення змісту (А. Леонтьєв), інтеграція мотивацій та їх семантичного контексту (С. Рубінштейн), спрямованість особистості та динаміка поведінки (Л. Божович, В. Чудновський), спрямованість у діяльності (П. Гальперін).

Загалом теоретичний аналіз та узагальнення вітчизняної та зарубіжної літератури свідчать, що питання визначення сутності та змісту мотивації досягнення, психологічних механізмів її виникнення, розвитку та функціонування у спортивній діяльності вивчено недостатньо та розглядаються лише загальні підходи до її вирішення, на різних етапах спортивного вдосконалення [2].

На думку В. Іванникова, процес мотивації починається з актуалізації мотиву. Таке трактування мотивації обумовлено тим, що під мотивом розуміється предмет задоволення потреби людини (А. Леонтьєв), тобто мотив даної людини, так би мовити, вже готовий. Його не потрібно формувати, а просто актуалізувати (викликаючи його образ у свідомість людини).

При такому підході невідомо, по-перше, що забезпечує мотиваційний вплив – ситуація чи мотив, по-друге, як виникає мотив, якщо він виникає раніше мотивації. Твердження авторів про співвідношення мотиву та мотивації не прояснюють цього питання.

В своїх дослідженнях І. Джидар'ян відмічає, що, на відміну від мотивації, мотив має стисле значення. Він фіксує власне психологічний зміст, а саме внутрішній фон, на якому відбувається процес мотивації поведінки людини в цілому. Це мотив, який живить та спрямовує людські дії в кожному мить часу. В. Леонтьєв розглядає два види мотивації: первинну, що проявляється у формі потреби, потягу, інстинкту, та вторинну, що проявляється у формі мотиву. Так і в цьому випадку відбувається ототожнення мотиву з мотивацією. Вчений вважає, що мотив як форма спонукання виникає лише на рівні особистості та забезпечує особистісне обґрунтування рішення щодо досягнення певної мети.

У вітчизняній психології мотивація розглядається як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини – її поведінки та діяльності [3].

Аналіз літератури виявив, що вплив мотивації в спорті присвячена велика кількість робіт. Серед них вивчення мотивації досягнення успіху та уникнення невдачі, рівня домагань та переважного типу причинно-наслідкової атрибуції, зовнішньої і внутрішньої мотивації.

Дослідження проблеми мотивації досягнень у спорті має важливе як наукове, так і практичне значення. У психології спорту велика увага приділяється вивченню особистості спортсмена, професійно значущих якостей особистості та психологічних особливостей його діяльності. Водночас багато авторів

відзначають, що мотивація є однією з найважливіших умов для досягнення високих спортивних результатів.

Але важливість глобальних факторів протягом тривалого часу недооцінювалась у дослідженнях спортивної мотивації. У міру розвитку вивчення мотивації все більше уваги стало привертатися до того факту, що мотивація до діяльності не обов'язково пов'язана з ситуацією, в якій знаходиться людина, а мотивація, пов'язана з культурними нормами, з традиціями, прийнятими в суспільстві, з нормами груп, в якій перебуває людина. Необхідно враховувати, що мотивація – явище не тільки особистісне, а й соціальне.

Найясніше системний розгляд мотивації виражений в концепції Дж. Валеранда [4].

Автор зазначає, що спорт та інші аспекти життя можуть впливати один на одного. А щоб зрозуміти людину як особистість, мотивацію необхідно розглядати в цілому та враховувати всі компоненти, оскільки кожен компонент представляє лише частину особистості. Комплексний аналіз мотивації повинен включати внутрішню, зовнішню та амотиваційну мотивацію. Внутрішня мотивація – займатися спортом для власного задоволення. На відміну від внутрішньої мотивації, зовнішня передбачає заняття спортом не для власного задоволення, а із зовнішньої причини [5].

Коли людина не мотивована ні внутрішньо, ні зовнішньо, то виходить, що вона ніяк не мотивована (амотивована). У цьому випадку у неї немає стійкої мотивації до занять спортом, що призводить до їх припинення. Внутрішня, зовнішня мотивація і амотивація існують на трьох рівнях спільності: глобальному, контекстуальному та ситуативному.

На глобальному рівні особистість розвиває глобальний мотиваційний орієнтир взаємодії з довкіллям внутрішнім, зовнішнім і амотиваційним способами. Глобальні фактори відносяться до соціальних факторів, які поширені в усіх аспектах людського життя. Тому слід враховувати, що соціальні чинники найбільшим чином впливають на мотивацію на відповідному рівні ієрархії. Під контекстуальним рівнем розуміється певна сфера життєдіяльності людини. У

таких життєвих «контекстах» люди також розвивають мотиваційні орієнтири. Контекстуальні чинники є чинниками, що змінюються, які є основою однієї особливої сфери життя, наприклад, спорту. Ситуаційний рівень представляє третій і останній рівень ієрархії. Мотивація на цьому рівні відноситься до мотивації особистості, яка в даний момент захоплена будь-якою діяльністю. Ситуативні фактори відносяться до непостійних факторів, які існують на даний момент і не забезпечують стабільної основи для регуляції поведінки.

Сучасні дослідження доводять, що потенційний вплив мотивації, яка знаходиться на вищому рівні в цій ієрархії є на один рівень нижче, та двосторонній зв'язок між мотивацією на різних рівнях ієрархії. Так, наприклад, низька ситуаційна мотивація після великої поразки на важливому змаганні може мати негативний вплив на контекстну мотивацію в спорті та сприяти відходу зі спорту. Таким чином, автор вказує, що необхідно брати до уваги мотиваційні зміни, які можуть відбуватися, а також взаємодію між різними рівнями мотивації [6].

В. Гошек із співавторами відмічають, що розвиток мотиваційної структури занять спортом в окремих випадках дуже індивідуальний, ці періоди у різних осіб можуть бути різними по своїй виразності і тривалості диференціації.

Якоюсь мірою усе вищесказане підтверджується і даними Р. Пілояна [7], який показує, що співвідношення між духовними потребами (самовираження, самоствердження, виконання громадського обов'язку) і матеріальними з віком і відповідно із спортивним стажем істотно змінюється. У підлітків та юнаків значне переважання духовних потреб над матеріальними, а наприкінці спортивної кар'єри починають переважати матеріальні. Характерно, що найбільша вираженість певних потреб спостерігається в юнацькому віці, який пов'язаний з переходом спортсменів до самостійного життя, тобто з новим етапом зростання [8].

А. Шаболтас [9] вивчала мотиви спортивної діяльності у юних спортсменів у віці 10-17 років і показала, що вікова динаміка формування мотивів проходить дві стадії. Перша – «прийняття» соціально постулованих, схвалюваних

соціальним оточенням цілей заняття спортом. Друга – формування відношення до спорту на основі особового сенсу: те, що спонукає цього спортсмена займатися спортом. Структуризація мотивів (причин занять спортом) починається після двох-трьох років занять незалежно від віку: у плавців та гімнасток цей процес спостерігається вже в 10-річному віці, а у представників інших спеціалізацій (у яких початок занять доводиться на більш старший вік) – в 13-14 років.

На початковому етапі спортивної кар'єри мети тренувальної і змагальної діяльності цілком планує тренер. При цьому цілі ставляться на невеликий відрізок часу і лише у загальних рисах. Більше половини спортсменів не уявляють мети своєї діяльності, повністю довіряючи тренеру.

Командні цілі зазвичай є результатом комбінації факторів, включаючи рішення тренера та думки окремих членів команди. Тому тренер повинен допомогти команді розкрити її реальні можливості, враховуючи реальні умови, і відповідно регулювати рівень домагань. Ніщо так не деморалізує команду, як наявність впливового та авторитетного лідера (тренера), який ставить складні та нереальні цілі. Такі дії при формуванні групових цілей зазвичай викликають протилежний ефект у колективі.

Тренер, який ставить перед командою реальні цілі, не обов'язково повинен припускати перемогу, швидше за все він створить позитивне ставлення в команді. Члени команди, приймаючи його вказівки та спілкуючись один з одним, розуміють, що рівень домагань тренера реальний і, отже, досяжний. З іншого боку, нереалістичні цілі, запропоновані капітаном або тренером команди, можуть призвести до зниження рівня домагань у команді [10].

На етапі вищих досягнень спортсмен також включається в планування цілей; він передбачає проміжні, вже знайомі йому цілі, але нові цілі все ще ставить тренер. На цьому етапі більшість спортсменів мають досить чіткі цілі; в той же час трохи більше половини повністю довіряють тренеру як людині, яка найкраще знає, що і як робити. На завершальному етапі спортивної кар'єри тренер практично відмовляється від участі в постановці цілей. 70% спортсменів

відзначили, що цілі, поставлені тренерами, скоріше сприймаються, але в той же час 15% не сприймають їх зовсім.

Таким чином, в процесі формування мети є істотні недоліки, що заважають мотивації спортсменів на досягнення високих результатів.

Таким чином, під мотивацією розуміється сукупність різноманітних спонукань: мотивів, потреб, інтересів, прагнень, цілей, мотиваційних установок, ідеалів, що в широкому розумінні передбачає детермінацію поведінки. У мотивах підлітків міститься передбачення наслідків прийнятого рішення, що свідчить про усвідомлений процес мотивації та структуру мотиву.

1.2. Особливості занять командними та індивідуальними видами спорту в ДЮСШ

Дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), позашкільні спеціальні спортивні установи, основним завданням яких є підготовка та фізичне виховання висококваліфікованих юних спортсменів, а також громадського фізкультурного активу для ведення масової роботи з фізичної культури і спорту в школі. Розрізняють ДЮСШ комплексні (з кількох видів спорту) або спеціалізовані (по одному виду спорту). ДЮСШ створюються в системі міністерств освіти України, добровільних спортивних товариств та відомств і діють на основі затвердженого типового положення.

За формами, організації та завданням ДЮСШ можуть бути районними, міськими, обласними, та центральними. Прийом до школи проводиться за рекомендацією загальноосвітніх шкіл та на основі відбору дітей і підлітків, які мають відповідну фізичну підготовку. Відповідно до особливостей окремих видів спорту вік дітей і підлітків, які приймаються у школи, від 8 до 14 років. Як правило, у школах організовують групи: підготовча, 2-го і 1-го юнацьких спортивних розрядів, 2-го і 1-го спортивних розрядів дорослих, кандидатів у майстри спорту, майстрів спорту. Термін навчання в групі – 1-2 роки. Для

кожного року навчання встановлені нормативи із загальної та спеціальної фізичної підготовки та рівнем спортивних досягнень учнів [11].

Основним завданням ДЮСШ є підготовка спортивного резерву та передача спортсменів у вищу ланку.

Основними критеріями діяльності на етапі початкової підготовки є:

- динаміка приросту індивідуальних показників розвитку фізичних якостей та фізичної підготовленості займаються;
- рівень освоєння основ техніки видів спорту, навичок гігієни і самоконтролю;
- число що займаються, зарахованих до навчально-тренувальні групи; на навчально-тренувальному етапі:
- стан здоров'я, рівень фізичного розвитку займаються;
- динаміка зростання рівня підготовленості відповідно з індивідуальними особливостями піддослідних;
- своєння обсягів тренувальних навантажень, передбачених програмами з видів спорту;
- число учнів, переданих в училища олімпійського резерву, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки.

За погодженням з відповідним обласним, міським управлінням з фізичної культури, спорту і туризму, у відділеннях з видів спорту ДЮСШ можуть створюватися групи спортивного вдосконалення.

Розглянемо особливості та переваги які існують в командних та індивідуальних видах спорту.

Командні види спорту – це ті ігри, в яких кілька спортсменів домагаються результату спільно. Більшість ігрових видів спорту – саме командні, і найпопулярніші у світі також відносяться саме до цієї категорії. Прикладів є ціла маса: футбол, хокей, баскетбол, волейбол, і так далі – аж до відносної екзотики на кшталт гандболу або водного поло, і закінчуючи лакроссом або бейсболом [12].

Основні переваги командних видів спорту:

- вони припускають багато спілкування з однолітками, для дитини це

відмінний спосіб знайти нових друзів, які поділяють її захоплення;

- діти в процесі тренувань і виступів вчаться працювати в колективі, спільно домагатися результату. Формується розуміння принципів успішної взаємодії між людьми, взаємовиручки, розмежування особистих і суспільних інтересів;

- є шанс виховати в дитині сильні лідерські якості, якщо вона проявить схильність до керівництва;

- як вже було сказано, командні ігри – найбільш популярні види спорту, а отже діти охоче починають ними займатися.

Основні недоліки командних видів спорту:

- менша, в порівнянні з індивідуальними видами спорту, залежність результату від особистих якостей і старань дитини, багато визначає і команда, і тренер, далеко не завжди це добре;

- як результат вищесказаного, менше відчуття особистого успіху та розмиті критерії такого, особливо на початку, спортивного шляху. Командний спорт для дітей не завжди виявляється досить мотиваційним, особливо, якщо дитині в команді не відводиться яскрава роль (наприклад, нападника або воротаря);

- не завжди відносини всередині команди складаються добре, і на спортивне життя вашої дитини це може вплинути негативно. Та й на життя за межами спорту теж;

- популярність командних видів спорту іноді грає злий жарт: зіткнувшись з важкою рутиною тренувань замість того, що вона бачила по телевізору, дитина може швидко втратити мотивацію.

Великою мірою специфіку механізмів спортивної мотивації визначає приналежність спортсмена до того чи іншого виду спорту. Іншими словами, відмінність у спортивних спеціалізаціях чинить серйозний вплив на формування особливостей мотивації [13].

Існують різні класифікації спеціалізацій, наприклад:

- суперництво з одним суб'єктом (єдиноборство);
- суперництво з багатьма суб'єктами (індивідуальні види спорту);

– суперництво у складі команди проти команди супротивника (командно-ігрові види).

Педагогічна класифікація передбачає розподіл всіх видів спорту на п'ять основних груп. Це види спорту:

– з активною руховою діяльністю, коли успіх залежить від власних рухових можливостей і здібностей спортсмена. До цієї, найбільш численної групи, відносяться легка і важка атлетика, спортивні ігри, єдиноборства, гімнастика, велосипедний спорт та ін;

– з діями по управлінню засобами пересування;

– з використанням спортивної зброї;

– з порівнянням результатів модельно-конструкторської діяльності, наприклад, авіамодельний спорт;

– спрямовані на абстрактно-логічне обігрування суперника. До традиційних шашок та шахів останнім часом додалися нові види, зокрема, кіберспорт.

Прояви особливостей можуть бути різними. Відомо, що представники єдиноборств (боксери, фехтувальники, борці) відрізняються сильною потребою в успіху, схильні до вираженого суперництва, люблять небезпечні ситуації. Представники ігрових видів (наприклад, футболу) нерідко відрізняються демонстративністю, люблять перебувати в центрі уваги. Однак це визначається не особливістю даного виду спорту, а навпаки, наявністю певних психічних якостей, необхідних для успішного футболіста: швидкість вибору рішення, здатність передбачати дії противника і партнера, здатність (при необхідності) поміняти рішення в останній момент і т.д.

Подібні якості притаманні лідеру і відповідно проявляються в поведінці спортсмена. Разом з тим неможливість проявити ці якості, наприклад, будучи тривалий час в статусі запасного гравця, негативно позначається на подальшій мотивації. У подібних випадках гравець може піти зі спорту або змінити тренера і клуб [13].

Формування мотивації у процесі спортивної діяльності може здійснюватися шляхом впливу на: емоційно-пізнавальну сферу і діяльнісну сферу. У першому

випадку формуються переконання, інтереси і позитивні емоції, змінюється система цінностей і відносин до дійсності. У другому – через спеціально організовані умови діяльності, що задовольняють певні потреби.

В обох випадках необхідне стимулювання, метою якого зовнішнє спонукання повинно перетворитися у внутрішнє. При цьому слід врахувати, що формування переконань, зміна системи цінностей, як правило, супроводжуються психологічним опором. Відомо, що наявні в людини уявлення і суб'єктивні відносини відображаються в стратегії поведінки, будучи засобом задоволення його потреб і досягнення цілей. Отже, людина буде сприйнятливий до спроб змінити існуючу у нього систему стратегій і технологій поведінки тільки в двох випадках:

- якщо він відчує, що наявних у нього стратегій і технологій поведінки недостатньо для задоволення виниклих потреб, і потрібні додаткові;

- якщо він відчує, що для задоволення виниклих потреб наявні стратегії неефективні.

Стимулювання може бути позитивним, негативним, а також моральним або матеріальним.

На початковому етапі в процесі виявлення реальних схильностей і розвитку інтересів у сфері спорту (процесуальні мотиви) проводиться спортивна орієнтація, тренування наповнюються емоційним змістом.

На етапі спеціалізації процесуальні мотиви вже не можуть забезпечити стабільність мотивації, необхідно більш глибоке занурення людини у світ спорту. Це досягається через створення зразка для наслідування, вибір ідеалу як прообразу життєвої мети, формування усвідомлення спорту, як найважливішої сфери для досягнення успіху, самореалізації [14].

На етапі вищої спортивної майстерності головним об'єктом у формуванні мотивації є світогляд спортсмена (постановка великих спортивних цілей). Для цього постановка спортивних цілей узгоджується з життєвими цілями.

Незважаючи на те, що в основі поведінки лежить поєднання когнітивних, мотиваційних і моторних функцій, головну роль тут відіграють когнітивні і

мотиваційні процеси. Таким чином, успішна робота з мотивацією є безумовним запорукою ефективності спортивної діяльності.

1.3. Аналіз існуючих засобів виявлення мотивів занять спортом юних спортсменів

Серед людей, які займаються спортом, основною причиною, за багатьма дослідженнями є: покращення здоров'я спортсменів, задоволення від занять, спілкування, бажання батьків [15, с. 287]. За дослідженнями І. Келішева, у початкових класах інтерес школярів до фізичного виховання, як правило, недиференційований: їм все подобається [24].

Мотивація до спортивної діяльності визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, які змінюють спрямованість протягом спортивної кар'єри. Як сказав відомий футболіст, в молодості ніхто не приходить на футбол назавжди, навпаки, приходять з добрими намірами. Це стосується і інших видів спорту.

На початковому етапі причинами приходу в спорт можуть бути:

- прагнення до самовдосконалення;
- прагнення до самовираження (бажання бути не гіршими за інших, бути схожим на знаменитого спортсмена);
- соціальні установки (мода на спорт, прагнення зберегти сімейні спортивні традиції);
- задоволення духовних та матеріальних потреб (прагнення відчувати себе членом референтної спортивної команди). Кожна з перелічених причин має для конкретного спортсмена більшу чи меншу дійсність у зв'язку із його ціннісними орієнтаціями.

Проте певні мотивуючі чинники є головними для багатьох спортсменів. Як вихідний мотив заняття спортом високого рівня І. Келішев виділяє мотив внутрішньо-групової симпатії. Опитавши близько 900 спортсменів з великим стажем і високим рівнем майстерності, він виявив, що на початковому етапі їх спортивної кар'єри цей мотив займає важливе місце в їх виді спорту [28].

Американський психолог Дж. Кретті серед мотивів, які спонукають займатися спортом, виокремлює:

- прагнення до стресу і його подолання;
- він відмічає, що боротися, щоб подолати перепони, добиватися успіху – це один із найсильніших мотивів спортивної діяльності;
- прагнення до вдосконалення; – потреба бути членом спортивної команди, групи [32].

Ю. Палайма поділяє спортсменів на дві групи, які відрізняються домінуючою структурою. У першій групі, умовно названій «колгоспниками», домінували соціально-моральні мотиви. У другій групі «індивідуалістів» переважаючу роль відіграють мотиви особистості до самовираження. Перші більш успішні в командних змаганнях, а другі – в особистих [47].

На початковому етапі занять спортом, переважно у дітей, мотивація характеризується дифузними інтересами до різних видів спорту. При цьому вибір виду спорту визначається зовнішніми випадковими обставинами. У результаті діти починають займатися відповідним видом спорту, а потім через деякий час – іншим, тобто «шукають себе», методом проб і помилок визначають свої нахили та здібності. При цьому вони прагнуть якомога швидше досягти хороших результатів, не підозрюючи, що шлях до цього довгий та тернистий. Ряд авторів досліджували фактори, що впливають на відсів дітей, які навчаються у спортивних закладах. Важливість вивчення цього питання принаймні очевидна з того факту, що лише протягом першого року навчання рівень відсіву досягає 80%. В результаті команда не складається, діти розчаровуються в спорті. На першому курсі основними причинами відсіву є відсутність стійкого інтересу до обраного виду спорту та недоліки в методиці навчання та виховання.

Ю. Курамшин знайшов роль у виділенні різноманітних мотивів занять дітей спортом. Вони рідко залишали спортивну секцію, якщо були такі причини, як бажання бути схожим на відомого спортсмена, захоплення цим видом спорту. Інші мотиви вступу в секцію (запросив тренер, хочу стати майстром спорту,

чемпіоном світу, хочу бути здоровим, сильним тощо) не забезпечували стійкості мотиву займатися певним видом спорту [35].

На етапі спеціалізації у спортсмена формується стійкий інтерес до цього виду спорту. Метою занять спортом є не тільки задоволення від самого процесу, а й досягнення високих результатів шляхом наполегливої та ретельної праці. На етапі спортивної майстерності основними мотиваційними чинниками є бажання максимально підтримувати та розвивати свої досягнення, підвищувати свій престиж та репутацію у світі спорту, а також забезпечувати своє благополуччя. На цьому етапі спортсмен вже може вибрати собі тренера, тому його мотивація надалі визначається ставленням до тренера як до фахівця.

Основними мотивами покидання спорту дорослими спортсменами, за даними Н. Ільїної є:

- у чоловіків – фінансові труднощі та неможливість їх подолання при активному зайнятті спортом (у 67%);
- у жінок – вступ у шлюб, народження дитини (у 60%) [23].

Більшість, хто не досяг великих результатів, прагнуть по закінченню спортивної кар'єри добитися високого статусу в світі спорту через судійство. Чеські спортивні психологи В. Гошек, М. Ванек і Б. Свобода, представили графічну динаміку мотивації спортивної діяльності (див. додаток А), визначили її як стадії генералізації, диференціації, стабілізації та інволюції. Перший етап характеризується: меншою розбірливістю у виборі виду спортивної діяльності, нестійкістю спортивних інтересів. Другий етап характеризується вже тим, що виникають певні мотиви спортивної діяльності, в тому числі мотиви самовизначення. Бажання займатися спортом на цьому етапі знаходиться в залежності від еволюції спортивних результатів. На третій стадії переважають мотиви самовизначення та змагання, пов'язані з прагненням зберегти високі результати в спортивній діяльності. На четвертому етапі проявляється інволюція мотиваційної структури, яка пов'язана зі зниженням працездатності [22, с. 294].

А. Шаболтас вивчав мотиви спортивної діяльності у юних спортсменів у віці 10-17 років і показав, що вікова динаміка формування мотивів проходить дві

стадії. Перший – «прийняття» соціальних постулатів, які б схвалювали соціальне середовище, цілі спортивної діяльності. Другий – формування ставлення до спорту на основі особистісного змісту, яке пробуджує цього спортсмена до занять спортом [61].

Однією з характеристик візерунка є його міцність. Містер Вінтерботтом показав, що діти з високою мотивацією виявляють більшу наполегливість у виконанні завдання, ніж діти з низькою мотивацією.

У світі спорту мотивацію до успіху називають змагальністю. У контексті спорту та фізичної культури мотивація досягнення зосереджена на змаганні з самим собою, тоді як змагальність впливає на поведінку в ситуаціях соціальної оцінки.

Мотивація поділяється на зовнішню і внутрішню. Збільшення чи зменшення внутрішньої мотивації залежить від того, як людина сприймає заохочення. Стимули, що сприймаються як контроль поведінки людини або надання інформації про її некомпетентність, знижують рівень внутрішньої мотивації. Стимули, які мають інформативний аспект і забезпечують позитивний зворотній зв'язок щодо компетентності людини, підвищують рівень внутрішньої мотивації [53].

Психологи пропонують рекомендації з підвищення внутрішньої мотивації:

- забезпечення успішного досвіду;
- забезпечення відповідності заохочення виконуваних діяльності;
- використання словесних та інших видів заохочення;
- зміна змісту та послідовності виконання вправ.
- втягування учасників у прийняття рішення.
- визначення реальних цілей.

Занюк С. зазначив, що спортивна діяльність відрізняється такими загальними специфічними особливостями:

- предметом її вивчення є спортсмен. Він виступає не тільки суб'єктом, але й об'єктом діяльності;
- спортивна діяльність характеризується спеціально організованою

високою руховою активністю;

- основою спортивної діяльності є змагання, тобто регламентоване суперництво, у якому можна об'єктивно порівняти певні здібності спортсменів і виявити їх максимальний прояв. Без змагань спортивна діяльність втрачає свою сутність;

- установка в спортивній діяльності – досягнення максимально високих результатів шляхом застосування усіх фізичних навантажень, що збільшуються;

- неодмінною умовою спортивної діяльності є захопленість спортсмена, стійкість його інтересів до одного виду спорту;

- спортивна діяльність пов'язана з високими, часто максимальними і навіть граничними фізичними і психічними навантаженнями;

- спортивна діяльність характеризується не тільки проявом м'язової активності при виконанні фізичних вправ, але й оволодінням високою технікою їхнього виконання. Це вимагає від спортсмена систематичного і тривалого тренування, у процесі якого він засвоює й удосконалює певні навички і розвиває необхідні рухові якості та здібності;

- спортивна діяльність супроводжується почуттям росту, розвитку, удосконалення;

- продуктом (кінцевим результатом) спортивної діяльності є спортивне досягнення (як факт демонстрації спортсменом своїх можливостей у конкретному виді спорту). Крім того продукт спортивної діяльності виступає у вигляді оздоровчого, освітнього, виховного, соціологічного й психологічного ефектів, які свідчать про гармонійний розвиток людини;

- спорт характеризується ідейною спрямованістю і соціальною значимістю [20].

Райнер Мартенс визначив конкурентоспроможність як «схильність шукати задоволення від моделі, досконалості в присутності інших, які можуть оцінити». Вона розглядає конкурентоспроможність як поведінку досягнення в конкурентному контексті, де соціальна оцінка є ключовим елементом. Слід зазначити, що деякі люди з яскраво вираженою орієнтацією на успіх в одному

аспекті діяльності характеризуються його відсутністю в іншому аспекті. Визначення Мартенса обмежується ситуаціями, в яких людину можуть оцінювати інші, які мають для цього відповідні знання. У той же час багато людей конкурують між собою, навіть якщо ніхто більше їх не оцінює [43].

Таким чином, мотивація досягнення – це спрямованість людини на бажання досягти успіху у виконанні завдання, що супроводжується заохоченням, покаранням і змагальністю. У контексті спорту мотивація успіху зосереджена на змаганні з самим собою. На думку О. Степнова, мотивація досягнення – це прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності [53].

Прагнення до успіху, високі результати в діяльності свідчать про наявність у суб'єкта сильної мотивації до успіху. Комуś особистий успіх у діяльності дуже важливий, комуś менш. Спортсмен із сильною мотивацією до успіху називається: наполегливим у досягненні мети; не задоволений отриманим результатом; що б він не робив, він намагається робити це краще, ніж раніше; для нього головне в житті – відчувати радість успіху через досягнення високих результатів; схильний ставити віддалені цілі; не задовольняється простими завданнями і легко досяжними цілями; захоплений роботою, досягненням нових і нових цілей (відчуває радість успіху та результату).

Природа мотивації та способи управління нею ще недостатньо вивчені. Існують уявлення про функції мотивації, які можуть бути з успіхом використані при здійсненні психологічної підготовки спортсмена. Вчені виділяють три основні функції мотивації: змістовну, енергетично-формуєчу діяльність і системоутворення. Розвиток особистості спортсмена досить різноманітний і особливу увагу слід приділити розвитку психічної сфери, яка є досить важливою для професійного зростання.

Мотивація до спортивної діяльності визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, які можуть змінюватися протягом спортивної кар'єри, багато авторів пов'язують спортивні досягнення та ставлення до спорту з мотивом досягнення.

Мотив досягнення є відносно стійким атрибутом особистості. Однак він є і динамічним утворенням та починає діяти (актуалізується) у взаємодії з ситуативними факторами – такими як цінність і ймовірність (шанси) досягнення успіху в певній сфері діяльності. Мотивація досягнення, тобто прагнення досягти успіху в певному виді діяльності, охоплює не лише мотиви досягнення (стійкі атрибути особистості), а й ситуативні чинники (цінність, імовірність досягнення успіху, складність завдання тощо). Отже, мотив досягнення є лише одним із складників мотивації досягнення.

На сьогоднішній день у методичній літературі представлена велика кількість різноманітних методик, покликаних визначити ступінь важливості тих чи інших причин, що спонукають спортсмена займатися обраним видом спорту (Dzhamgarov, 1982; Pelletier at al, 2013).

Знайомство з такими інструментами (Caglar, 2010; Kilpatrick at al, 2000; Modroco&Felix, 2016; Moradi at al, 2019; Pelletier at al, 2013) вказує на те, що більшість з них не позбавлена недоліків, зокрема, вони допускають в тій чи іншій мірі вплив на результати анкетування або тестування соціальної бажаності відповідей респондента.

Враховуючи специфіку нашого дослідження, ми вважаємо, що серед наявних методів визначення мотивації найбільш доцільним є використання методу А. Шаболтаса, покликаний виявити домінуючі завдання спортивної практики (Shaboltas, 1998).

Аргументами на користь використання методики А. Шаболтас виступили такі міркування:

- по-перше, покладені в основу методики мотиви виділені на основі спеціально проведених емпіричних досліджень;
- по-друге, 10 мотивів-категорій, які є основою методики, являють собою вираз сукупності можливих мотивів спортивної діяльності на оптимальному рівні узагальнення;

- по-третє, оскільки методика побудована на незалежних парних порівняннях суджень, знижуються вплив похибок, обумовлених соціальною бажаністю тих, чи інших відповідей респондентів;
- по-четверте, методика слідує методологічним установкам self-determination theory (SDT) на положення якої ми спираємось;
- по-п'яте, методика А. Шаболтас є досить поширеною. Дослідження, в яких вона застосовувалася, підтверджують її інформативність (Il'ina, 1998; Porozov, 2010; Stepanova et al, 2015).

РОЗДІЛ 2

ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

2.1. Завдання дослідження

У рамках поставленої мети вирішуються такі завдання:

1. Уточнити сутність понять мотивація та мотив у контексті спортивної діяльності.
2. Виявити особливості занять командними та індивідуальними видами спорту в ДЮСШ.
3. Обґрунтувати вибір методики визначення мотивів занять спортом вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл.
4. Встановити мотиви підлітків, які займаються командними та індивідуальними видами спорту.
5. Інтерпретувати результати емпіричного дослідження.

2.2. Методи дослідження

У дослідженні для отримання емпіричних даних використано такі методи.

Узагальнення даних спеціальної літератури, що стосується проблематики визначення мотивів занять спортом (проаналізовано понад 100 наукових джерел), результатом якого стало:

- обґрунтування актуальності вибраної теми, формулювання наукового апарату дослідження;
- характеристика мотиву як психо-соціального явища;
- описання та характеристика існуючих засобів виявлення мотивів.

Методика визначення мотивації юнаків до занять спортом А. Шаболтас на основі попарного порівняння ряду тверджень, співвіднесених з ключовими мотивами.

В основу використаної нами методики А. Шаболтас покладено 10-ть мотивів-категорій, яким відповідають певні висловлювання.

Зокрема, це такі мотиви:

– емоційне задоволення (ЕЗ) – мотив, що базується на бажанні отримати радість від руху і фізичних зусиль. Йому відповідає висловлювання: «я отримую радість від занять спортом, так як можу рухатися і відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій»;

– соціальне самоствердження (СС) – мотив, який ґрунтується на прагненні проявити себе, і виражається в тому, що заняття спортом і успіхи, які досягаються при цьому, розглядаються і переживаються з точки зору особистого престижу, поваги знайомими, глядачами. Цьому мотиву відповідає висловлювання: «я займаюся, спортом, так як домагаюся успіхів. Мої товариші по школі та спортивній команді, так само як глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути в центрі уваги, підвищувати свій престиж»;

– фізичне самоствердження (ФС) – мотив, в основі якого прагнення до фізичного розвитку, становлення характеру. Йому відповідає наступне судження: «я активно займаюся спортом, тому що хочу фізично розвиватися і загартовувати свій характер. Не хочу погладшати і стати ледачим, хочу бути здоровим»;

– соціально-емоційний мотив (СЕ) базується на прагненні брати участь у спортивних подіях через їх високу емоційність, неформальність спілкування, соціальну та емоційну розкутість. Йому відповідає судження: «мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися – це дуже цікаво, тому що радують досягнуті успіхи. Мені подобається атмосфера змагань»;

– соціально-моральний мотив (СМ) ґрунтується на прагненні до успіху своєї команди, заради якої треба тренуватися, мати хороший контакт з партнерами, тренером. Йому відповідає судження: «Моя спортивна команда повинна займати лідируюче положення. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера і товаришів, це змушує мене більше тренуватися»;

– досягнення успіху в спорті (ДУ) – мотив, в основі якого стремління

досягнення успіху, поліпшення особистих спортивних результатів. Йому відповідає висловлювання: «я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб домогтися поставленої переді мною мети»;

– спортивно-пізнавальний мотив (СП) базується на прагненні до вивчення питань технічної та тактичної підготовки науково-обґрунтованих принципів тренування. Йому відповідає наступне судження: «я хочу розбиратися в питаннях техніки, тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися»;

– рекреаційний мотив (РЕ) базується на потребі займатися спортом для компенсації дефіциту рухової активності при розумовій (сидячій) роботі. Йому відповідає твердження: «я займаюся спортом, щоб відпочити від роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – це хобі. Спортивні результати цікавлять мене в меншій мірі».

Підготовка до професійної діяльності (ПД) – мотив, в основі якого прагнення займатися спортом з метою підготовки до обраної професійної діяльності. Йому відповідає твердження: «досягти хороших результатів у навчанні і роботі можливо, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт».

Громадсько-патріотичний мотив (ГП) засновується на прагненні до успішного виступу на змаганнях, перш за все, з метою підтримки престижу колективу, міста, країни. Йому у відповідає твердження: «якщо я буду регулярно тренуватися, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного товариства, нашої країни».

Методика, як вимірювальний інструмент, заснована на виборі одного з попарно пропонованих суджень. Кожне судження зіставляється з усіма іншими. Всього для 10 мотивів є 45 пар суджень для зіставлення. Кожен вибір оцінюється від 1 до 3 балів в залежності від ступеня переважання одного судження над іншим: «трохи» – 1 бал, «досить» – 2 бали, «значно» – 3 бали. За відповідь «не знаю» бали не нараховуються. Таким чином, оцінка кожного мотиву-судження

виконується 9 разів і з'являється можливість ранжирування мотивів за ступенем їх вираженості на основі отриманих балів. Згідно з методикою, найбільш переважними мотивами для респондента виступають ті мотиви, за якими, він набрав найбільшу кількість балів (Shaboltas, 1998) [23].

Методика передбачає, що дані по кожному мотиву представлені в інтервальній шкалі в балах від 0 до 27. Однак, у силу того, що нам потрібно отримати не індивідуальну мотиваційну карту респондента, а виявити групові закономірності, вважаємо за доцільне перевести кількість балів (інтервальна шкала) у рівні (порядкова шкала). Алгоритм такого перетворення приведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Алгоритм переведу балів у рівні вираженості мотиву (методика А. Шаболтас)

% від максимального значення	Інтервальна шкала (отриманий бал за методикою А. Шаболтас)	Порядкова шкала (рівень вираженості)
0% – 20%	0-5	низький
21% – 40%	6-10	нижче середнього
41% – 60%	11-16	середній
61% – 80%	17-21	вище середнього
81% – 100%	22-27	високий

Статистичні методи: кростабуляція даних, порівняння даних за критерієм Манна-Уїтні, порівняння даних за критерієм Фішера, аналіз гістограм.

2.3. Організація дослідження

Дослідження проводилося в квітні-травні 2020 року. Воно полягало у простому зборі даних про мотиви занять спортом за допомогою валідизованої методики з подальшою обробкою та інтерпретацією даних. Дані збиралися один раз і носили кількісний характер. Після збору і обробки даних у двох незалежних вибірках було проведено їх порівняння.

Учасники дослідження розподілялися на дві групи. Спортсмени першої групи (n=24, медіана – 12 років, мінімум – 11 років, максимум – 13 років) тренувалися у ДЮСШ «Дизеліст» м.Токмак і спеціалізувалися на футболі, який за класифікацією Т.Джамгарова, відноситься до командних різновидів спортивної діяльності, яка передбачає:

- програмування, контроль та регуляцію індивідуальних дій;
- реалізацію групової взаємодії в команді;
- ускладнення дій гравців команди супротивника, а також блокування її діяльності в цілому.

Другу групу (n=24, медіана – 13 років, мінімум – 10 років, максимум – 15 років) складали юнаки, які займалися фехтуванням, карате та рукопашем у ДЮСШ №4 м. Запоріжжя. Ці види спорту відноситься, за класифікацією Т.Джамгарова, до одноборств, у яких найвиразніше проявляється «біфронтальна» психічна активність, де спортсмени прагнуть не тільки підвищити ефективність своїх дій, але й блокувати, знижувати результативність дій суперника.

Загальна кількість респондентів – 48 осіб. Спортсмени обох груп мали стаж занять спортом 2-4 роки.

Для виявлення мотивації було використано методику А.Шаболтас, призначену для виявлення домінуючих цілей зайняти спортом.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВІВ ЗАНЯТЬ СПОРТОМ ВИХОВАНЦІВ ДЮСШ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ОДНОБОРСТВАМИ ТА КОМАНДНИМИ ВИДАМИ СПОРТУ.

3.1. Порівняння мотивів занять спортом юнаків, які займаються одноборствами та командними видами спорту

Однією з причин виникнення труднощів в організації навчально-тренувального процесу в дитячому та юнацькому спорті є те, що тренери не звертають уваги на очікування, мотиви юних спортсменів, що часто призводить до прихованих або явних конфліктів. Відповідно, знижується не лише результативність навчально-тренувального процесу, а й ефективність впливу спортивних педагогів на формування особистості юних спортсменів.

У Теорії діяльності А. Леонтьєва та С. Рубінштейна під мотивом розуміється спонукальна причина, привід до тієї чи іншої діяльності. В основі формування того чи іншого мотиву лежать образи матеріальних або уявлених об'єктів, що представляють сенс для людини в аспекті задоволення її потреб і визначають мету її діяльності (Leont'ev, 1975).

Одним з положень теорії діяльності є те, що той чи інший мотив пов'язаний із специфічними переживаннями суб'єкта, що характеризуються або позитивними емоціями від очікування втілення образів, або негативними – викликаними невідповідністю наявного стану речей ідеальному (Leont'ev, 1975).

Для формування і усвідомлення мотиву потрібна своєрідна робота – мотивація, яка є психофізіологічним процесом, який формує спонукання до діяльності, а також забезпечує спрямованість цієї діяльності, її організованість, активність та стійкість (Leont'ev, 1975).

Докладно проблематику мотивації розглядає Теорія самодетермінації (англ. self-determination theory; SDT) Едварда Л. Десі та Річарда М. Райана, згідно з якою

мотивація може бути внутрішньою та зовнішньою. При цьому механізм мотивації розкривається через самодетермінацію як здатність індивіда до здійснення та переживання вибору: за умов внутрішньої мотивації – способу задоволення своїх потреб; при зовнішній мотивації – стратегії та тактики поведінки у соціумі (Deci&Ryan, 2008).

Відмітимо також, що мотивація може бути стійкою або нестійкою. Стійкою вважається мотивація, яка ґрунтується на потребах людини, тому що у такому разі вона не вимагає додаткового підкріплення. Нестійка мотивація – така, що базується на зовнішніх стимулах і потребує додаткового підкріплення з боку інших людей (Deci&Ryan, 2008).

В основі спортивної діяльності, як і будь якої іншої, лежать мотиви її суб'єктів, які не тільки спонукають людину займатися спортом, а й надають заняттям суб'єктивний, особистісний, сенс. При цьому різні спортсмени, займаючись одним і тим же видом спорту, виконуючи однакові за складністю та інтенсивністю тренувальні навантаження, нерідко керуються різними, часом прямо протилежними мотивами (Caglar, 2010). Теж саме можна сказати і про осіб, які займаються фізичною культурою (Boiche at al, 2008; Kilpatrick at al, 2003).

Аналіз літератури з даної проблематики показав, що на сьогодні виявлені і систематизовані основні групи мотивів занять підлітків спортом (Shaboltas, 1998). Встановлено, що мотиви до занять спортом змінюються протягом юнацького періоду життя залежно від віку (Gavin at al, 2014), та спортивної кваліфікації (Guzman&Kingston, 2012; Il'ina, 1998; Porozov, 2010; Stepanova at al, 2015). Виявлено, що існують значні відмінності у мотивах до занять руховими вправами та спортом між юнаками та дівчатами (Bollok at al, 2011; Lawler at al, 2017; Soares at al, 2013). Встановлено відмінності між мотивами спортсменів-професіоналів і любителів (Modroco&Felix, 2016), а також відмінності між людьми, які віддають перевагу заняттям спортом заняттям оздоровчої спрямованості (Hsu&Valentova, 2020; Kilpatrick at al, 2000). Встановлено також, що підтримка тренерами автономії спортсменів позитивно впливає на внутрішню мотивацію, а також на результати змагань (Gillet at al, 2010).

У контексті виконання завдань нашого дослідження важливим є те, що специфіка мотивів до занять спортом багато в чому залежить від характеру змагальної діяльності спортсменів в обраному виді спорту. Беручи цю діяльність за критерій класифікації, серед різноманіття спортивної діяльності дослідники виокремлюють такі її різновиди як:

- види спорту, у яких успіх у змаганнях залежить від ефективності безпосереднього протиборства з противником (одноборства, фехтування тощо);

- види спорту, у яких перемога у змаганнях залежить від ефективності взаємодії з партнерами по команді (футбол, баскетбол, волейбол тощо) (Dzhamgarov, 1982; Moradi, 2019).

Знайомство з публікаціями, у яких висвітлюються результати досліджень різних аспектів мотивації людей до спортивної діяльності показало, що на сьогодні відчувається брак даних з питання: чи є достовірні відмінності у мотивах занять спортом між підлітками, які займаються командними та індивідуальними видами спорту?

3.2. Аналіз і інтерпретація результатів дослідження

Отримані первинні дані були зведені в таблицю, в якості незалежних змінних якої виступали: код респондента, вид спорту; в якості залежних змінних – мотиви. У комірках таблиці приводилася ступінь вираженості мотиву, представлена у порядковій шкалі. Текстовим міткам (рівням) присвоювалися коди.

Оброблення даних проводилася з використанням Statistica 10.

У таблиці 3.1 приведено результати кростабуляції даних про рівень вираженості мотивів у юнаків, які займаються футболом і одноборством.

Таблиця 3.1

Рівень вираженості мотивів до занять спортом
у юнаків, які займаються футболом (n=24) і одноборства (n=24)

Вид спорту	Стат. показн.	Рівень вираженості мотиву				
		низький	знижений	середній	підвищений	високий
Мотив "Емоційне задоволення" (ЕЗ)						
Одноборства	Кількість	4	12	6	2	0
	%	16.67%	50.00%	25.00%	8.33%	0.00%
Футбол	Кількість	4	11	6	2	1
	%	16,67%	45,83%	25,00%	8,33%	4,17%
Мотив "Соціальне самоствердження" (СС)						
Одноборства	Кількість	11	10	1	2	0
	%	45.83%	41.67%	4.17%	8.33%	0.00%
Футбол	Кількість	4	9	7	4	0
	%	16.67%	37.50%	29.17%	16.67%	0.00%
Мотив "Фізичне самоствердження" (ФС)						
Одноборства	Кількість	2	7	12	3	0
	%	8.33%	29.17%	50.00%	12.50%	0.00%
Футбол	Кількість	2	9	6	3	4
	%	8.33%	37.50%	25.00%	12.50%	16.67%
Мотив "Соціально-емоційний" (СЕ)						
Одноборства	Кількість	4	7	10	2	1
	%	16.67%	29.17%	41.67%	8.33%	4.17%
Футбол	Кількість	0	10	10	4	0
	%	0.00%	41.67%	41.67%	16.67%	0.00%
Мотив "Соціально-моральний" (СМ)						
Одноборства	Кількість	7	8	6	3	0
	%	29.17%	33.33%	25.00%	12.50%	0.00%
Футбол	Кількість	2	5	3	10	4
	%	8.33%	20.83%	12.50%	41.67%	16.67%
Мотив "Досягнення успіху в спорті" (ДУ)						
Одноборства	Кількість	1	12	6	5	0
	%	4.17%	50.00%	25.00%	20.83%	0.00%
Футбол	Кількість	0	1	11	8	4
	%	0.00%	4.17%	45.83%	33.33%	16.67%
Мотив "Спортивно-пізнавальний" (СП)						
Одноборства	Кількість	6	12	5	0	1
	%	25.00%	50.00%	20.83%	0.00%	4.17%
Футбол	Кількість	1	7	9	4	3
	%	4.17%	29.17%	37.50%	16.67%	12.50%
Мотив "Рекреаційний" (РЕ)						
Одноборства	Кількість	14	4	4	2	0
	%	58.33%	16.67%	16.67%	8.33%	0.00%
Футбол	Кількість	19	3	2	0	0
	%	79.17%	12.50%	8.33%	0.00%	0.00%
Мотив "Підготовка до професійної діяльності" (ПД)						
Одноборства	Кількість	6	12	5	0	1
	%	25.00%	50.00%	20.83%	0.00%	4.17%
Футбол	Кількість	8	8	5	3	0
	%	33.33%	33.33%	20.83%	12.50%	0.00%

Мотив "Громадянсько-патріотичний" (ГП)						
Одноборства	Кількість	6	6	7	5	0
	%	25.00%	25.00%	29.17%	20.83%	0.00%
Футбол	Кількість	0	2	8	10	4
	%	0.00%	8.33%	33.33%	41.67%	16.67%

Як бачимо з таблиці 3.1, у мотивах юнаків, які займаються одноборством і футболом існують певні відмінності. Для виявлення статистичної достовірності цих відмінностей нами проведено порівняння даних з використанням непараметричного статистичного критерію Манна-Уїтні. Результати цього порівняння подано у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняння даних про мотиви занять спортом юнаків, які займаються одноборством (n=24) та футболом (n=24) за критерієм Манна-Уїтні

Мотив	Сума рангів		U	p-рівень	Z	p-рівень
"Емоційне задоволення" (ЕЗ)	574	602	274	0.781	-0.30	0.765
"Соціальне самоствердження" (СС)	467.5	708.5	167.5	0.013	-2.61	0.009
"Фізичне самоствердження" (ФС)	571	605	271	0.734	-0.36	0.721
"Соціально-емоційний" (СЕ)	553	623	253	0.477	-0.76	0.449
"Соціально-моральний" (СМ)	439	737	139	0.002	-3.15	0.002
"Досягнення успіху у спорті" (ДУ)	425	751	125	0.001	-3.50	0.001
"Спортивно-пізнавальний" (СП)	442	734	142	0.003	-3.15	0.002
"Рекреаційний" (РЕ)	655	521	221	0.170	1.67	0.094
"Підготовка до професійної діяльності" (ПД)	584.5	591.5	284.5	0.951	-0.07	0.948
"Громадянсько-патріотичний" (ГП)	423	753	123	0.001	-3.51	0.001

Статистично достовірні відмінності у таблиці виділено сірим кольором.

Як бачимо з таблиці 3, достовірні відмінності між юнаками, які займаються одноборствами та футболом відмічаються за 5 шкалами методики з 10. Зокрема, у представників ігрового виду спорту достовірно більш виражені ($p < 0,05$) такі мотиви як: мотив «Соціальне самоствердження» (СС), «Соціально-моральний» мотив (СМ), мотив «Досягнення успіху у спорті» (ДУ), «Спортивно-пізнавальний» мотив (СП), «Громадянсько-патріотичний» мотив (ГП).

Дані щодо мотивації юнаків наочно представлені на рисунку 1 у вигляді гістограм, що відображають кількість респондентів з тим, чи іншим рівнем сформованості мотиву.

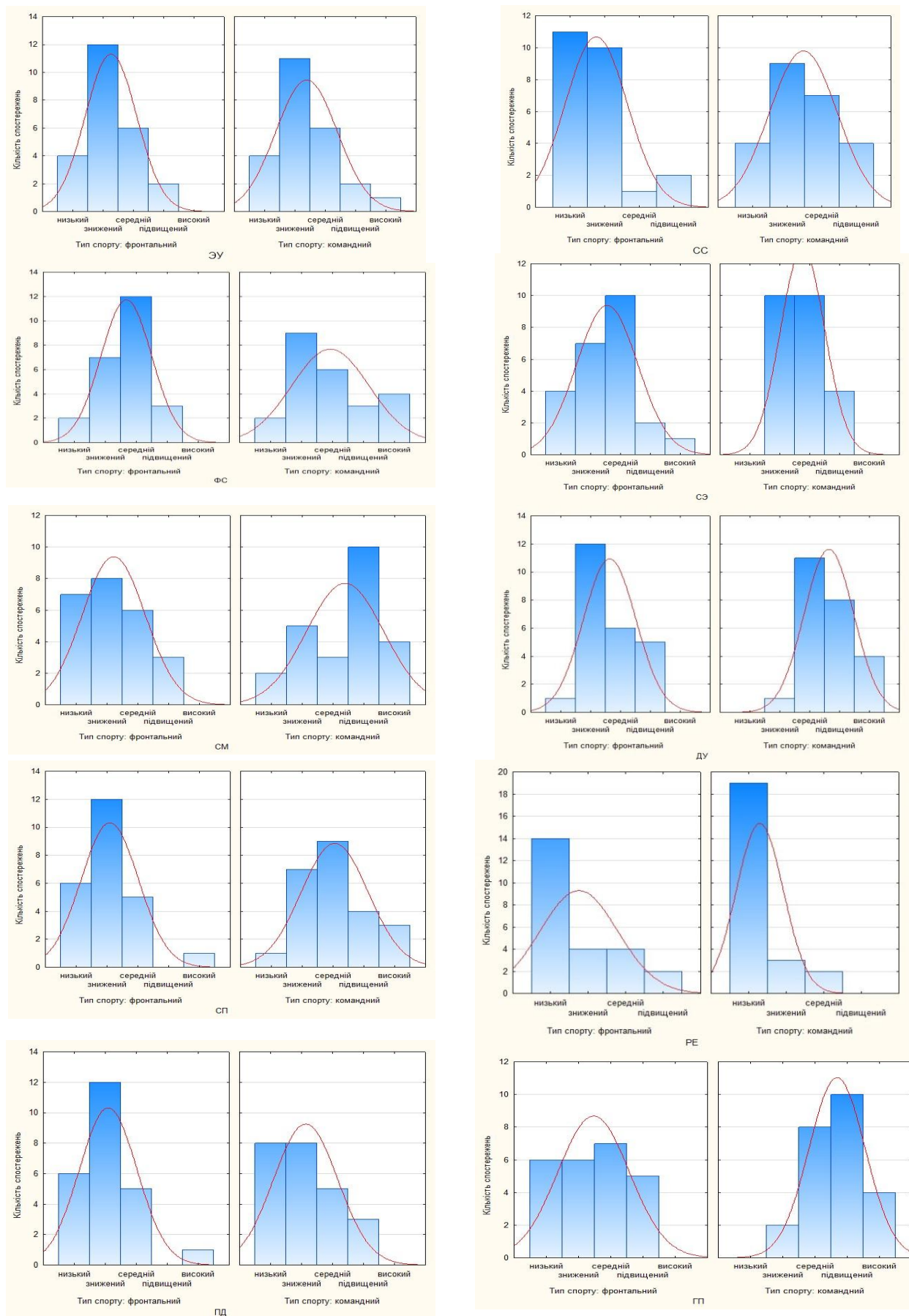

Рис. 3.1. Гістограми розподілу даних про ступінь вираженості мотивів
занять спортом

Аналіз даних, наведених у таблиці 3.1, 3.2, а також рисунка 3.1 дозволив виявити такі факти.

Між юнаками, які займаються одноборством та футболом відмічається статистично достовірна різниця ($p < 0,05$) за критерієм Манна-Уїтні за 5 шкалами методики А. Шаболтас з 10. Зокрема, у юних футболістів достовірно більш виражені такі мотиви як:

- мотив Соціального самоствердження (СС), який полягає у прагненні проявити себе і виражається в тому, що досягнуті спортивні успіхи розглядаються і відчуються, перш за все, з точки зору особистого престижу, поваги знайомих, глядачів;

- соціально-моральний мотив (СМ), який виражається у прагненні до успіху своєї команди, заради якого потрібно тренуватися, мати хороший контакт з партнерами, тренером;

- мотив досягнення успіху у спорті (ДУ), що ґрунтується на бажанні досягти успіху, покращити особистий спортивний результат;

- спортивно-пізнавальний мотив (СП), в основі якого – бажання вивчати питання технічного та тактичного вдосконалення, а також науково обґрунтовані принципи спортивного тренування;

- громадсько-патріотичний мотив (ГП), в основі якого – прагнення до спортивного вдосконалення, заради успішного виступу на змаганнях для підвищення престижу команди, міста, країни.

У сформованості інших мотивів статистично значущих відмінностей не встановлено.

У цілому, отримані дані свідчать, що у юнаків, які займаються футболом, мотивація є більш виразною і сформованою. Між тим, звертає на себе увагу те, що у юнаків, які займаються фехтуванням, рекреаційний мотив (РЕ) виражений дещо більш виразно, ніж у тих, хто займається футболом. Утім, ці відмінності не є статистично достовірними.

Отримані дані співвідносяться з даними наших попередників.

Зокрема, становлять інтерес дані ІІ'inskij`s про те, що на початковому етапі занять спортом важливу роль відіграє мотив внутрішньогрупової симпатії, сутність якого виражається в бажанні підлітків займатися будь-яким видом спорту заради того, щоб перебувати в середовищі своїх товаришів і однолітків. Їх утримує в спортивній секції не стільки прагнення до високих результатів і навіть не інтерес до даного виду спорту, скільки симпатії один до одного і загальна потреба в спілкуванні (ІІ'inskij, 2013).

Отримані нами дані співвідносяться також із даними Н. Степанової, відповідно яким одним з домінуючих мотивів підлітків, які займаються спортом, є громадянський мотив, що характеризується усвідомленістю суспільної значущості спортивної діяльності. Спортсмени з домінуванням цього мотиву ставлять перед собою, перш за все, соціально значимі перспективні цілі (Stepanova at al, 2015). Окрім того, Н. Степанова відмічає, що часто провідним мотивом юнаків до занять спортом виступає мотив самоствердження, що характеризується надмірною орієнтацією спортсменів на зовнішню оцінку своїх спортивних результатів (Stepanova at al, 2015).

Також отримані дані співвідносяться з результатами, отриманими нами раніше. Зокрема, з тезою про те, що тренування і, особливо, виступи у змаганнях, дозволяють спортсмену відчувати «справжнє буття», що пов'язане із перемогою над собою або над суперником (Mazin, 2015). При цьому, індивідуальне буття спортсменів, завдяки їхньому взаємному впливу на поведінку один одного, формує групове буття спортивного колективу або команди, яке, у свою чергу, підпорядковує цінності, мотиви, а також поведінку індивідів, формуючи тим самим групову згуртованість (Eys at al, 2019; Hoffman, 2013; Kleinert at al, 2012; Widmeyer at al, 2002; Zhundibaeva, 2016).

Оскільки для досягнення перемоги у командному виді спорту ключовою умовою виступає групова згуртованість, вважаємо, що більш виражена мотивація юнаків, які займаються футболом, а також характер мотивів, які виражені у них найбільш яскраво, пов'язані, перш за все із тим, що окрім внутрішньої мотивації у

цьому виді спорту важливу роль відіграє зовнішня мотивація з боку спортивного колективу.

Окрім того, за нашим припущенням, більш висока мотивація футболістів пов'язана із наявними прикладами життєвого успіху, який демонструють видатні представники цього виду спорту (Роналду, Мессі, Пеле etc).

При цьому досить несподіваним результатом стало те, що для юних спортсменів, які займаються фехтуванням, прагнення до досягнення особистого успіху, поліпшення спортивних результатів не є домінуючим мотивом. Отримані нами дані певною мірою суперечать даним інших досліджень (Porofov, 2010).

Вважаємо, що отримані нами дані, певною мірою, вказують на те, що мотивація до заняття спортом юних фехтувальників у віці 10-17 років носить емоційно-гедоністичний характер (Stepanova et al, 2015). Іншими словами, ці юнаки у своїй спортивній діяльності керуються, головним чином, мотивом емоційного задоволення – прагненням отримати радість від руху та фізичних зусиль.

Дані, отримані при опитуванні юних фехтувальників, вказують на те, що на початковому етапі спортивна діяльність з переважно «біфронтальною» психічною активністю приваблює відсутністю тиску зовнішньої мети, здійснення якої є соціальним обов'язком чи природною необхідністю. Цьому контексті повністю підтверджується положення SDT про те, що сприйняття юними спортсменами власних дій як самостійно обраних психологічно сприймається ними як задоволення (Deci&Ryan, 2008).

Відмітимо, що ймовірно, виявлена специфіка мотивації фехтувальників вказує на можливе протиріччя між установками тренера та реальними мотивами занять юних спортсменів. Така суперечність може значно знизити інтерес юних спортсменів до тренувань, а в гіршому випадку – спричинити передчасне припинення занять спортом.

Загалом, отримані дані вказують на те, що між юнаками, які займаються одноклубством та футболом існують значні особистісні відмінності, що виражаються в їхній мотивації до тренувань та виступу в змаганнях. При цьому на основі існуючих

даних не можна сказати чи то відмінності викликані впливом спортивного колективу, чи – особливостями виховання та початкового спортивного відбору. Також можливо, що отримані нами дані вказують на те, що вибір юнаком виду спорту певною мірою залежить від типу його особистості.

Для підтвердження цього припущення потрібно проведення додаткових досліджень.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Між юнаками, які займаються одноборством та футболом відмічається статистично достовірна різниця ($p < 0,05$) за критерієм Манна-Уїтні за 5-ма шкалами методики А.Шаболтас з 10. Зокрема, у юних футболістів достовірно більш виражені такі мотиви як:

- мотив Соціального самоствердження (СС), який полягає у прагненні проявити себе і виражається в тому, що досягнуті спортивні успіхи розглядаються і відчуються, перш за все, з точки зору особистого престижу, поваги знайомих, глядачів;

- соціально-моральний мотив (СМ), який виражається у прагненні до успіху своєї команди, заради якого потрібно тренуватися, мати хороший контакт з партнерами, тренером;

- мотив досягнення успіху у спорті (ДУ), що ґрунтується на бажанні досягти успіху, покращити особистий спортивний результат;

- спортивно-пізнавальний мотив (СП), в основі якого, бажання вивчати питання технічного та тактичного вдосконалення, а також науково обґрунтовані принципи спортивного тренування;

- громадсько-патріотичний мотив (ГП), в основі якого, прагнення до спортивного вдосконалення, заради успішного виступу на змаганнях для підвищення престижу команди, міста, країни.

У сформованості інших мотивів статистично значущих відмінностей не встановлено.

У цілому, отримані дані свідчать, що у юнаків, які займаються футболом мотивація є більш виразною і сформованою. Між тим, звертає на себе увагу те, що у юнаків, які займаються одноборствами, рекреаційний мотив (РЕ) виражений дещо більш виразно, ніж у тих, хто займається футболом. Утім, ці відмінності не є статистично достовірними.

Критичне осмислення отриманих результатів дає підстави для висновку про те, що у юнаків, які займаються футболом, мотивація є більш виразною і сформованою. Між тим, звертає на себе увагу те, що більшість юнаків, які займаються однокласником (щонайменше, на початковому етапі), спортивна діяльність приваблює, перш за все, відсутністю тиску зовнішньої мети, здійснення якої є соціальним обов'язком чи природною необхідністю.

Проведене дослідження дає підстави вважати, що тип особистості юних спортсменів, з одного боку, певною мірою визначає вибір ними виду спорту, а з іншого – формує у них мотивацію до тренувань та виступу в змаганнях.

Зазначимо, що дослідження проведено на невеликій вибірці в масштабах одного міста, що обумовлює високу ймовірність того, що отримані результати мають локальне значення. У зв'язку з цим, перспективним напрямком дослідження вважаємо проведення аналогічного дослідження на великій вибірці в міжнародному масштабі.

Сподіваємось, що отримані результати сприятимуть подоланню суперечності між різновекторними прагненнями суб'єктів виховного процесу, а також дозволять виявити приховані, проте найбільш впливові чинники, які визначають вибір юними спортсменами спортивної діяльності в якості простору для особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажанюк В. С. Формування внутрішньої мотивації науково обдарованої молоді / В. С. Бажанюк // Актуальні проблеми психології: проблеми психології творчості та обдарованості: зб. наук. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 52–57.
2. Батурин Н. А. Успех, неудача и результативность деятельности / Н. А. Батурин // Психол. ж-л. – 1987. – № 3. – Т. 8. – С. 87–93.
3. Безверхня Г. В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту : метод. реком. / Г. В. Безверхня. – Умань: Вид-во УДПУ ім. П. Тичини, 2003. – 52 с.
4. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности / В. А. Бодров. – М.: ПЕРСЭ, 2001. – 511 с.
5. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды / Л. И. Божович. – М.: Изд-во Института практической психологии, 1995. – 342 с.
6. Болтівець С. І. Психогігієнічні чинники розвитку обдарованості / С. І. Болтівець // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 73–75.
7. Бугрименко А. Г. Внутренняя и внешняя учебная мотивация у студентов педагогического вуза / А. Г. Бугрименко // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 4. – С. 51–60.
8. Вербицкий А. А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А. А. Вербицкий, Н. А. Бакшаева. – М.: ACADEMIA, 2000. – 403 с.
9. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. К. Вилюнас. – М.: Наука, 1990. – 287 с.
10. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : монографія / Ж. П. Вірна. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2003. – 320 с.

11. Волков Л. В. Теорія спортивного відбору: здібності, обдарованість, талант / Л. В. Волков. – К.: Вежа, 1997. – 128 с.
12. Гаврилова И. А. Психологические аспекты мотивации активной деятельности личности / И. А. Гаврилова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psy-portal.com/businesssphere/003.htm>
13. Гнатюк О. В. Теоретичний аналіз проявів обдарованості молодших школярів у навчанні / О. В. Гнатюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 67–70.
14. Гогунев Е. Н. Психология физического воспитания и спорта : учеб. пособ. / Е. Н. Гогунев, Б. И. Мартянов. – М.: Академия, 2000. – 284 с.
15. Гордеева Т. О. Психология мотивации достижения / Т. О. Гордеева. – М.: Смысл, 2006. – 336 с.
16. Государев Н. А. Так становятся чемпионами (комментарии психолога) / Н. А. Государев. – М.: ФиС, 1989. – 190 с.
17. Демченко Т. А. Мотивация трудовой деятельности в современных условиях: пути повышения эффективности / Т. А. Демченко. – М.: МАКС Пресс, 2003. – 104 с.
18. Джемгаров Т. Т. Лидерство в спорте / Т. Т. Джемгаров, В. И. Румянцева. – М.: Спорт, 1983. – 90 с.
19. Евсеев Ж. М. Мотивационный потенциал личности спортсмена / Ж. М. Евсеев // Психологическое обеспечение спортивной деятельности: межвуз. сб. науч. тр. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. – С. 42–49.
20. Егоршин А. П. Мотивация трудовой деятельности / А. П. Егоршин. – М.: ИНФРА, 2006. – 320 с.
21. Єгорова Є. В. Психологічні особливості мотивації навчання студентів першого курсу / Є. В. Єгорова // Психологія: зб. наук. пр. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – Вип. 3 (10). – С. 339–346.
22. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоції : навч. посібн. для студ. гуманітарних фак-тів ВНЗ / С. С. Занюк. – Луцьк: РВВ Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 180 с.

23. Занюк С. С. Мотиваційний тренінг. Формування мотивації учбової діяльності у студентів та старшокласників / С. С. Занюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 9–10. – С. 74–83.
24. Занюк С. С. Психология мотивации : навч. посібн. / С. С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
25. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – 512 с.
26. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
27. Каверин С. Б. Мотивация труда / С. Б. Каверин. – М.: Ин-т психологии РАН, 1998. – 224 с.
28. Клименко В. В. Психомоторика: схеми, словник наукових термінів / В. В. Клименко, О. Ф. Хмеляр, С. В. Василенко. – К.: НАОУ, 2004. – 50 с.
29. Климов Е. А. Психология профессионала : избр. психол. труды / Е. А. Климов. – М.: Ин-т практ. психологии, 1996. – 400 с.
30. Климчук В. А. Тренинг внутренней мотивации / В. А. Климчук. – СПб.: Речь, 2005. – 76 с.
31. Ковалев В. И. Мотивы поведения и деятельности / В. И. Ковалев. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
32. Коkun О. М. Фізична культура та спорт як невід'ємна складова здорового способу життя підлітків та юнаків / О. М. Коkun // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 10. – С. 38–41.
33. Корнилова Т. В. Диагностика и мотивация готовности к риску / Т. В. Корнилова. – М.: ИП РАН, 1997. – 84 с. 44. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
34. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Боkun. – СПб.: Питер, 2006. – 940 с.
35. Кульчицька О. І. Педагогічні технології: наука – практиці : навч.-метод. щорічник / О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмистер. – К.: ВПОР, 2002. – Вип. 1. – 281 с.

36. Литвинова Г. В. Мотив достижения успеха как фактор развития личности / Г. В. Литвинова. – Петропавловск-Камчатский: ПКГПУ, 2004. – 124 с.
37. Лукина В. С. Исследование мотивации профессионального развития / В. С. Лукина // Вопросы психологи. – 2004. – № 5. – С. 25–32.
38. Лушин П. В. Психология личностного изменения / П. В. Лушин. – Кировоград: Имекс ЛТД, 2002. – 360 с.
39. Магомед-Эминов М. Ш. Мотивация достижения: структура и механизмы : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / М. Ш. Магомед-Эминов; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 1987. – 23 с.
40. Макклеланд Д. Мотивация человека / Д. Макклеланд. – СПб.: Питер, 2007. – 672 с.
41. Максименко С. Д. Генетическая психология (методическая рефлексия проблем развития в психологии) / С. Д. Максименко. – М.: Рефл-бук.; К.: Ваклер, 2000. – 320 с.
42. Марищук В. Л. Методики психодиагностики в спорте / В. Л. Марищук. – М.: Просвещение, 1990. – 126 с.
43. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
44. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2007. – 352 с.
45. Мильман В. Э. Производительная и потребительная мотивация / В. Э. Мильман // Психол. ж-л. – 1988. – Т. 9. – № 1. – С. 27–39.
46. Москвичев С. Г. Мотивация, деятельность и управление / С. Г. Москвичев. – К.: Light Press, 2003. – 482 с.
47. Мотивация достижений в спорте // Зарубежные научные исследования: экспресс-информация. – М., 1987. – Вып. 12. – С. 33–41.
48. Мотивация. Краткий психол. словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – С. 189–190.

49. Музика О. О. Мотивація творчої активності технічно обдарованих підлітків : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / О. О. Музика; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2001. – 17 с.

50. Нечаєва О. С. Особливості формування мотивації у навчальній діяльності молодших школярів / О. С. Нечаєва // Психологія: зб. наук. пр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Вип. 3 (10), 2000. – С. 158–166.

51. Осика К. С. Психологічні особливості мотивації досягнення у спортсменів-каратистів [Текст] / К. С. Осика // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2006. – Т. 8. – С. 192–197.

52. Палайма Ю. Ю. Факторы, обуславливающие мотивацию достижений у спортсменов накануне соревнований / Ю. Ю. Палайма. – М.: Спорт, 1980. – С. 206–207.

53. Плющ А. Н. Трансформация мотивационной сферы квалифицированных спортсменов в период профессионального становления : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / А. Н. Плющ; Нац. ун-т физического воспитания и спорта Украины. – К., 1999. – 201 с.

54. Поливанова Е. Е. Основные направления исследований мотивационной сферы личности в современной психологии / Е. Е. Поливанова // Вісник Харків. держ. ун-ту. – Харків: ХДУ, 1998. – № 403. – С. 139–145. – (Серія: «Психологія»).

55. Попов А. Л. Спортивная психология : учеб. пособ. / А. Л. Попов. – М.: Флинт, 2000. – 152 с.

56. Практикум по спортивной психологии / под ред. И. П. Волкова. – СПб.: Питер, 2002. – 125 с.

57. Приступа Є. Н. Традиції української національної фізичної культури / Є. Н. Приступа, В. С. Пилат. – Львів: Троян, 1991. – 104 с.

58. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособ. / Д. Я. Райгородский. – Самара: БАХРАХ-М, 2003. – 498 с.

59. Рибковський А. Г. Управління мотивацією спортсмена в умовах тренування / А. Г. Рибковський, А. В. Приймаченко // Педагогіка, психологія та

медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць. – Харків, 2005. – № 22. – С. 54–57.

60. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В. А. Семиченко. – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.

61. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: ООО «Речь», 2001. – 350 с.

62. Сидоренко Е. В. Мотивационный тренинг : практ. рук. / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2005. – 233 с.

63. Суханов А. Я. Пути формирования мотивации достижения наивысшего спортивного результата / А. Я. Суханов // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 4. – С. 37–38.

64. Тарас А. Е. Психология спорта : хрестоматия / А. Е. Тарас. – Минск: Харвест, 2005. – 352 с.

65. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения : пер. с англ. / Х. Хекхаузен. – СПб.: Речь, 2001. – 238 с.

66. Шаповалов Б. Б. Формування мотивації досягнень спортивно обдарованих студентів і курсантів / Б. Б. Шаповалов // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2006. – Т. VIII. – Ч. 8. – С. 369–376.

67. Шаповалов Б. Б. Тренінгова підготовка курсантів та слухачів ВНЗ МВС до майбутньої професійної кар'єри засобами спорту та фізичної культури / Б. Б. Шаповалов // Нові технології навчання: психологічні проблеми: тези наук.- практ. конф. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 113–114.

68. Boiche, J.C.S., Sarrazin, P.G., Grouzet, F.M.E., Pelletier, L.G., Chanal, J.P. (2008). Students' motivational profiles and achievement outcomes in physical education: A self-determination perspective. *Journal of Educational Psychology*, 100 (3), 688-701. DOI: 10.1037/0022-0663.100.3.688.

69. Bollok S., Takács J., Kalmor Z., Dobay, B. (2011). External and internal sport motivations of young adults. *Biomedical Human Kinetics*. 3. 101-105. 10.2478/v10101-011-0022-5. DOI: 10.2478/v10101-011-0022-5.

70. Caglar, E. (2010). Motivational cluster profiles of adolescent athletes: an examination of differences in physical-self perception. *Journal of Sports Science and Medicine*. 9, 231-238. URL: https://www.academia.edu/3023095/Motivational_cluster_profiles_of_adolescent_athletes_an_examination_of_differences_in_physical_self_perception?email_work_card=title.

71. Deci, E., Ryan, R. (2008). Self-determination theory: a macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 49, 182e185. DOI: 10.1037/a0012801.

72. Dzhamgarov, T. T. (1982). Psihologicheskaya sistematika vidov sporta i sorevnovatel'noj deyatel'nosti [Psychological systematics of sports and competitive activity]. *Psihologiya i sovremennyyj sport*. M. : FiS. 12-20 [In Russian].

73. Eys, M., Kim, J., Godfrey, M. (2019). Group dynamics in sport and exercise. In M.H., Anshel, T.A., Petrie, J.A. Steinfeldt (Eds.), *APA handbook of sport and exercise psychology, Vol. 1. Sport psychology*. American Psychological Association. 399-418. DOI: 10.1037/0000123-021.

74. Gavin, J., Keough, M., Abravanel, M., Moudrakovski, T., Mcbrearty, M. (2014). Motivations for participation in physical activity across the lifespan. *International Journal of Wellbeing*. 4. 46-61. DOI: 10.5502/ijw.v4i1.3.

75. Gillet, N., Vallerand, R.J., Amoura, S., Baldes, B. (2010). Influence of coaches' autonomy support on athletes' motivation and sport performance: A test of the hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation. *Psychology of Sport and Exercise*, 11(2), 155-161. DOI: 10.1016/J.PSYCHSPORT.2009.10.004.

76. Guzman, J.F., Kingston, K. (2012). Prospective study of sport dropout: A motivational analysis as a function of age and gender. *European Journal of Sport Science*, 12(5), 431-442. DOI: 10.1080/17461391.2011.573002.

77. Hoffman S. (2013). An Analysis of Group Dynamics in Sports. Senior Thesis. Haverford College. URL: https://scholarship.tricolib.brynmawr.edu/bitstream/handle/10066/11586/2013HoffmanS_thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

78. Hsu, R., Valentova, J. (2020). Motivation for different physical activities: a comparison among sports, exercises and body/movement practices. *Psicologia USP*. 31. 1-10. DOI: 10.1590/0103-6564e190153.

79. Il'ina, N. L. (1998). Dinamika motivacii na protyazhenii sportivnoj kar'ery [Dynamics of motivation throughout a sports career]. Dissertation of the candidate of psychological sciences: 19.00.13. St. Petersburg. 181 p. [In Russian].

80. Il'inskij, S.V. (2013). Osobennosti motivacii sportsmenov v razlichnyh vidah sporta [Osobennosti motivacii sportsmenov v razlichnyh vidah sporta.]. Vestnik Samarskoj gumanitarnoj akademii. Seriya: Psihologiya. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-motivatsii-sportsmenov-v-razlichnyh-vidah-sporta> [In Russian].

81. Kilpatrick, M., Bartholomew, J.B., Riemer, H.A. (2000). Exercise motivation and self-determination theory: Development of the Test of Exercise Self-Determination (TESD). *Journal of Sport & Exercise Psychology*. 22. 58-59. <https://www.researchgate.net/publication/295485521>.

82. Kilpatrick, M., Hebert, E., Bartholomew, J. (2003). Motivation for physical activity: Differentiating motives for sport and exercise participation. *Journal of Sport & Exercise Psychology*. 25. 80-81. <https://www.researchgate.net/publication/296266370>.

83. Kleinert, J., Ohlert, J., Carron, B., Eys, M., Feltz, D., Harwood, C., Linz, L., Seiler, R., Sulprizio, M. (2012). Group Dynamics in Sports: An Overview and Recommendations on Diagnostic and Intervention. *Sport Psychologist*. 26. 412-434. DOI: 10.1123/tsp.26.3.412.

84. Lawler, M., Heary, C. Nixon, E. (2017). Variations in adolescents' motivational characteristics across gender and physical activity patterns: A latent class analysis approach. Lawler et al. BMC Public Health. 17:661. DOI: 10.1186/s12889-017-4677-x.

85. Leont'ev, A.N. (1975). Deyatel'nost'. Soznanie. Lichnost' [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow. Politizdat. URL: <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/dyeatyelnost/> [In Russian].

86. Mazin V. N. (2015). Sotsialnyie funktsii detsko-yunosheskogo sporta [Social functions of youth sports]. *Nauka i osvita*, 4, 118-124. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/JRN_4/26.pdf [In Russian].

87. Modroco C., Felix, G. (2016). Motivation and self-concept in windsurfers: A study of professional and recreational participants. *Revista de Psicologia del Deporte*, Vol. 25, 1, 105-112. URL: <http://hdl.handle.net/2072/409111>

88. Moradi, J., Bahrami, A., Amir, D. (2019). Motivation for Participation in Sports Based on Athletes in Team and Individual Sports. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*. 85. DOI: 10.2478/pcssr-2020-0002.

89. Pelletier, L.G., Rocchi, M.A., Vallerand, R.J., Deci, E.L., Ryan, R.M. (2013). Validation of the revised sport motivation scale (SMS-II). *Psychology of Sport and Exercise*, 14(3), 329-341. DOI: 10.1016/J.PSYCHSPORT.2012.12.002.

90. Porozov, D.L. (2010). Pedagogicheskie usloviya formirovaniya samosoznaniya u podrostkov v processe sportivnoj deyatel'nosti [Pedagogical conditions for the formation of self-awareness in adolescents in the process of sports activities]. Dissertation of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.04. Cheboksary. 157 p. [In Russian].

91. Shaboltas, A.V. (1998). Motivy zanyatiya sportom vysshih dostizhenij v yunosheskom vozraste [Motives for playing sports of the highest achievements in adolescence]. Dissertation of the candidate of psychological sciences: 19.00.03. St. Petersburg. 184 p. [In Russian].

92. Soares, J., Antunes, H., Tillaar, R. (2013). A comparison between boys and girls about the motives for the participation in school sport. *Journal of Physical Education and Sport*. 13. 303-307. DOI: 10.7752/jpes.2013.03050

93. Stepanova, O.N., Kuhterina, N.N., Yurov, A.V. (2015). Vozrastnaya dinamika interesov i potrebnostej podrostkov v sportivnoj deyatel'nosti [Age dynamics of interests and needs of adolescents in sports activities]. *Prepodavatel' 21 vek*. 3. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/vozrastnaya-dinamika-interesov-i-potrebnostey-podrostkov-v-sportivnoy-deyatelnosti> [In Russian].

94. Widmeyer, W.N., Brawley, L.R., Carron, A.V. (2002). Group dynamics in sport. In T. S. Horn (Ed.), *Advances in sport psychology*. Human Kinetics. 285-308.

95. Zhundibaeva, E.K. (2016). Grupovaya splochnost' sportivnyh komand kak uslovie dostizheniya prevoskhodstva v sporte [Group cohesion of sports teams as a condition for achieving excellence in sports]. *Materialy VIII Mezhdunarodnoj studencheskoj nauchnoj konferencii «Studencheskij nauchnyj forum»*. URL: <https://scienceforum.ru/2016/article/2016023761> [In Russian].

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Мотиви занять спортом»

Інструкція

Перед вами 45 пар думок, які відображають різні причини заняття спортом.

Спочатку виберіть з пари той вислів, який найбільше підходить вам. Потім уточніть, якою мірою воно вам більше підходить.

Кожен вибір оцінюється від 1 до 3 балів залежно від ступеня переважання однієї думки над іншим: «трохи» – 1 бал; «достатньо» – 2 бали; «значно» – 3 бали.

За відповідь "не знаю" бали не нараховуються.

Бланк

Стать

Вік

Вид спорту

Розряд

Стаж занять спортом

1

а) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає та піднімає настрій.

б) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

2

а) Я займаюся спортом, тому що домагаюсь успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути в центрі уваги, підвищувати свій престиж.

б) Досягти хороших результатів у навчанні та роботі можливе, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

3

а) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинути фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

б) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

4

а) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, тому що радують досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

б) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

5

а) Моя спортивна команда повинна займати лідируюче становище. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера та товаришів. Це змушує мене більше тренуватись.

б) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

6

а) Я регулярно тренуюся, щоб обов'язково підтримувати досягнуті спортивні результати, щоб підвищувати досягнення і досягти поставленої переді мною мети.

б) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, бо мене тішать досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

7

а) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

б) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинутись фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

8

а) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

б) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

9

а) Досягти хороших результатів у навчанні та роботі можливе, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

б) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

10

а) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

б) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

11

а) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинутись фізично та загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

б) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

12

а) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, тому що радують досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

б) Моя спортивна команда повинна займати лідируючу позицію. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера і товаришів. Це змушує мене більше тренуватись.

13

а) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил. тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

б) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

14

а) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

б) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

15

а) Досягти хороших результатів у навчанні та професії можливо тільки, якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

б) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі результати, захищати честь свого колективу, суспільства, нашої країни.

16

а) Я активно займаюся, спортом, тому що хочу розвинути фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

б) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, бо мене тішать досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

17

а) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

б) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

18

а) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

б) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

19

а) Моя спортивна команда повинна займати лідируюче становище. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера та товаришів. Це змушує мене більше тренуватись.

б) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися і відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

20

а) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу спортивного суспільства, нашої країни.

б) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, бо мене тішать досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

21

а) Досягти хороших результатів у навчанні та роботі можливо, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

б) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинутись фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

22

а) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

б) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

23

а) Моя спортивна команда повинна займати лідируючу позицію. Я хочу зробити свій внесок, у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера та товаришів. Це змушує мене більше тренуватись.

б) Досягти хороших результатів у навчанні та роботі можливо, тільки якщо я здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

24

а) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

б) Якщо я регулярно тренуватимусь, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь, свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

25

а) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

б) Я займаюся спортом, оскільки домагаюся успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

26

а) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинутись фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

б) Моя спортивна команда повинна займати лідируючу позицію. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера і товаришів. Це змушує мене більше тренуватися.

27

а) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

б) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

28

а) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, тому що радують досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань

б) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

29

а) Досягти хороших результатів у навчанні та роботі можливе, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

б) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

30

а) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж

б) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, бо тішать досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

31

а) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій

б) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинути фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

32

а) Моя спортивна команда повинна займати лідируюче становище. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера та товаришів. Це змушує мене більше тренуватися.

б) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

33

а) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

б) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

34

а) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, тому що радують досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

б) Досягти хороших результатів і навчання та роботи можливе, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

35

а) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

б) Моя спортивна команда повинна займати лідируючу позицію. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера і товаришів. Его змушує мене більше тренуватися.

36

а) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб доживатися поставленої переді мною мети.

б) Я отримую радість від занять спортом, тому що могу рухатися і відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

37

а) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки і тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

б) Досягти хороших результатів у навчанні та роботі можливо, тільки якщо я здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

38

а) Моя спортивна команда повинна займати лідируюче становище. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Я не хочу підводити свого тренера та товаришів. Це змушує мене більше тренуватись.

б) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

39

а) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

б) Досягти хороші результати у навчанні та роботі можливо, тільки якщо я буду здоровий і фізично розвинений. Цьому сприяє спорт.

40

а) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

б) Мені подобаються заняття спортом, тому що змагатися дуже цікаво, бо тішать досягнуті успіхи. Я люблю атмосферу змагань.

41

а) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвиватися фізично і гартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

б) Я займаюся спортом, тому що досягаю успіхів. Мої товариші зі школи та спортивної команди, так само як і глядачі, поважають мене за це. Під час змагань приємно бути у центрі уваги, підвищувати свій престиж.

42

а) Я регулярно тренуюся, щоб підтримувати і підвищувати досягнуті результати, щоб досягати поставленої переді мною мети.

б) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати, як правильніше тренуватися.

43

а) Я займаюся спортом, щоб відпочити від розумової (сидячої) роботи, щоб отримати приплив сил, тому спорт для мене – хобі. Спортивні результати цікавлять мене меншою мірою.

б) Моя спортивна команда повинна займати лідируючу позицію. Я хочу зробити свій внесок у цю справу. Не можу підводити свого тренера і товаришів. Це змушує мене більше тренуватися.

44

а) Якщо я регулярно тренуватимуся, то зможу показувати високі спортивні результати, захищати честь свого колективу, спортивного суспільства, нашої країни.

б) Я активно займаюся спортом, тому що хочу розвинутись фізично і загартувати свій характер. Не хочу товстіти і стати лінивим, хочу бути здоровим.

45

а) Я отримую радість від занять спортом, тому що можу рухатися та відчувати напругу. Це мене надихає і піднімає настрій.

б) Я хочу розбиратися в питаннях спортивної техніки та тактики, принципах тренувального процесу, знати як правильно тренуватися.

Дякую за участь у дослідженні!